

сучасний стан галузевої структури аграрного сектору по Україні та по Харківській області за період з 2005р. по 2012 рік. Предметом дослідження є тенденції зміни галузевої структури сільського господарства на різних рівнях господарювання та основні принципи оптимізації співвідношення рослинництва та тваринництва. Розкриті в статті стан галузевої структури сільського господарства та закономірності її зміни можуть бути враховані при формуванні стратегії покращання використання аграрного ресурсного потенціалу, орієнтація на необхідність більш повного використання можливостей великотоварних господарств при оптимізації галузевої структури з урахуванням соціальної й екологічної складової загального ефекту їх діяльності.

Література.

1. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. <http://www.minagro.gov.ua>.
2. Білорус О. Г. Глобальний сталий розвиток: [монографія]. /О Г. Білорус, Ю. М. Мацейко – К.: КНЕУ, 2006. – 488 с.
3. Малік М.Й. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва / М.Й. Малік, М.А. Хвесик // Економіка АПК. – 2010. – №5 – С. 3-12.
4. Статистичний щорічник України за 2012 рік / За ред. О. Г. Осаулєнка, від. за випуск Н. П. Павленко. – Київ: ТОВ «Август Трейд», 2012. – 560 с.

УДК 338.434

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

**БОРИСОВСЬКИЙ Д.В., ЗДОБУВАЧ*,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Визначено особливості діючої системи держпідтримки фермерських господарств. Доведено, що державна підтримка фермерських господарств слабо пов'язана з результатами господарювання. Запропоновано при розподілі субсидій враховувати рейтинг фінансового стану одержувачів коштів з державного бюджету.

* Науковий керівник – Маренич Т.Г., д.е.н., професор

The peculiarities of ruling state support system of farmer's enterprises have determined. The author proved that state support of farmer's enterprises has weak connection with economizing results. In article proposes to include the rating of financial state of receivers money from budget in the apportionment of subsidies.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Необхідність державної підтримки АПК зумовлена як економічними факторами, так і багатофункціональністю сільськогосподарського виробництва. Досвід країн з ринковою економікою свідчить про те, що державна підтримка аграрного сектору є економічною необхідністю. Державні і недержавні органи у більшості розвинутих країн прагнуть використати всі можливості, які відкривають розвиток підприємництва і малих підприємств перед економікою країн чи регіону, і з цією метою створюють дієві системи підтримки малого бізнесу. В нашій державі теж виділяються кошти на підтримку АПК, у тому числі фермерських господарств. Проте умови функціонування сільськогосподарських товаровиробників постійно змінюються, що вимагає коригування обсягів, системи і механізмів підтримки всіх суб'єктів господарювання в аграрній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державної фінансової підтримки агровиробників перебувають у центрі уваги багатьох дослідників, серед яких варто відмітити Гудзь О.Є, Онегін В.М., Коденську М.Ю., Єремєєву А.В., Діброва А.Д., Калашнікову Т.В. та ін. Але дискусійними залишаються питання існуючих форм та ефективності державної фінансової підтримки суб'єктів підприємництва, зокрема малого, в аграрній сфері.

Формування цілей статті. Мета статті є обґрунтування необхідності державної фінансової підтримки фермерських господарств та напрямів її удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розмір державної підтримки фермерських господарств України представлено в таблиці.

Як видно з даних таблиці, в 2011 р. фермерами було одержано 626,3 млн. грн. державної підтримки, що в 1,6 рази більше, ніж в 2007 р. При цьому бюджетні дотації зменшилися в 5,6 рази, а компенсація податку на додану вартість зросла в 91,6 рази. Розмір державної підтримки у розрахунку на одне господарство збільшився з 8,8 тис. грн. у 2007 р. до 15,1 тис. грн. в 2011 р. (або на 71,6%), а у розрахунку на 1 га ріллі – з 94,7 грн. до 148,3 грн. (або на 56,6%). Частка державної підтримки фермерських господарств у загальному обсязі державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств і фермерських

господарств становить у 2009 р. 20,1%, 2010р. – 9,7%, 2011 р. – 14,5%. Її одержує незначна кількість фермерських господарств (3-5%).

Обсяг коштів, який направляється з державного бюджету у цілому на підтримку розвитку сільського господарства також щорічно зростає. Однак аграрний сектор економіки немає умов для стабільної роботи, а окремі його галузі, насамперед тваринництва, є хронічно збитковими. Заробітна плата сільськогосподарських товаровиробників залишається найнижчою серед виробничих галузей економіки. Все це не забезпечує розширеного відтворення виробництва та оновлення матеріально-технічної бази. Найгострішими проблемами на селі продовжують залишатися занепад соціальної сільської інфраструктури, відсутність мотивації до праці, безробіття, бідність, трудова міграція, що призводить до обезлюднення сільської місцевості. При цьому фінансування спеціальних бюджетних програм, спрямованих на розвиток сільських територій, не здійснюється.

Таблиця

Державна підтримка фермерських господарств України, млн. грн. *

Показник	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Отримано коштів державної підтримки – всього	384,1	692,3	658,5	448,2	626,3
у т.ч.:					
- за рахунок бюджетних дотацій	378,0	469,5	111,3	93,4	67,3
з них					
для підтримки виробництва продукції рослинництва	201,3	265,4	46,4	50,5	22,1
для розвитку тваринництва	21,4	78,2	17,9	7,8	14,4
для здійснення заходів з відтворення водних живих ресурсів	–	0,0	0,0	0,1	0,0
за іншими видами (напрямами) держпідтримки	153,3	125,9	47,0	35,0	30,8
- за рахунок податку на додану вартість	6,1	222,8	547,2	354,8	559,0
з них					
для підтримки виробництва продукції рослинництва	–	151,3	517,3	302,5	531,9
для розвитку тваринництва	6,1	71,5	29,9	52,3	27,1
Отримано коштів державної підтримки у розрахунку на:					
1 господарство, тис. грн.	8,8	15,8	15,6	10,7	15,1
1 га ріллі, грн.	94,7	165,3	158,1	107,7	148,3

* Джерело [1, с. 180].

Аналіз свідчить, що запроваджена система фінансування державної підтримки агропромислового комплексу не забезпечує оптимального рівня рентабельності, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках, гарантування продовольчої безпеки країни, посилення соціального захисту сільського населення. Діюча система використання коштів державного бюджету на дотації обмежує доступ малих сільськогосподарських товаровиробників до неї та не забезпечує їх ефективного використання. Через відсутність ефективного механізму фінансової підтримки розвитку агровиробників їх діяльність здійснюється в несприятливих умовах, а доходи не зростають.

Основними причинами неефективного використання коштів державного бюджету, які виділяються на підтримку АПК, є недосконалість механізмів отримання і розподілу бюджетних коштів та порушення бюджетної дисципліни при їх використанні. Часта зміна порядків та механізмів виділення коштів з державного бюджету, їх громіздкість, запізніле затвердження та внесення до них неодноразових змін протягом року спричиняє несвочасне отримання коштів державної фінансової підтримки, неефективне їх використання і повернення в кінці року до державного бюджету. Досить складною є процедура подання документів на розгляд районних конкурсних комісій для одержання фінансової підтримки на безповоротній основі. Для одержувачів таких коштів встановлюються додаткові обмеження, у тому числі щодо наявної заборгованості перед бюджетами всіх рівнів і позабюджетними фондами. Збільшується кількість перевірок використання бюджетної підтримки. Підвідомчі Мінагрополітики управління та служби не забезпечують контроль за дотриманням чинного законодавства у частині повернення заборгованості за державними коштами, наданими на поворотній основі, чим значно зменшують ефективність їх використання. Також встановлено факти, коли державна допомога надавалася без необхідних підстав на її отримання [2]. Все це призводить до втрати інтересу фермерських господарств до такої допомоги.

Таким чином, державна підтримка фермерських господарств здійснюється у невеликих обсягах, слабо пов'язана з результатами господарювання. Вона характеризується зміною джерел фінансування програм підтримки з бюджету на користь стабілізаційного фонду, складною процедурою її одержання. Важливим також є те, що розподіл бюджетних коштів у сільському господарстві не має методики розподілу і оцінки ефективності використання коштів, що

виділяються з бюджету на підтримку. Не визначені пріоритети доцільності використання тієї чи іншої форми державної підтримки. Відсутні гарантії одержання субсидій і дотацій. Не зрозуміло, які цілі має система розподілу фінансової підтримки взагалі.

Склалася ситуація, коли щорічне субсидування конкретного товаровиробника не призводить до росту його фінансового благополуччя. Часто зустрічаються випадки, коли у одержувачів коштів зростають обсяги виробництва, але не має відповідної динаміки по прибутку, не нарощуються їх капіталізація. Тому цілком логічно постає питання про ефективність державної фінансової підтримки.

На думку Фролової О.А. ефективність державної фінансової підтримки – складна економічна категорія, яка показує максимальну виробничу віддачу від сукупності засобів і вигід, що одержуються сільськогосподарськими виробниками і сільськими територіями безкоштовно або на пільгових умовах з бюджетів різних рівнів, а також від дії законодавчих та інших державних заходів, які забезпечують умови ефективного функціонування сільськогосподарського виробництва і життєдіяльності на селі [3, с. 55]. Дійсно, одержані бюджетні кошти повинні сприяти нарощуванню виробничого потенціалу, підвищенню рентабельності діяльності, ефективному використанню ресурсів, оптимізації структури активів і капіталу сільськогосподарських товаровиробників.

У цілому ідея зв'язку величини субсидій з результатами господарювання не є новою. Так, в аграрній політиці США тривалий час держпідтримка сільського господарства пов'язувалася з результатами роботи за минулі періоди. Тільки починаючи з 1996 року після прийняття конгресом США рішення про проведення модернізації американської сільськогосподарської політики у вигляді закону про фермерське і сільськогосподарське удосконалення і реформування (FAIR – Farm and Agricultural Improvement and Reform) стала проводитися цінова підтримка за встановленою законодавчою ставкою. Такі виплати розраховувалися як різниця між ринковими і цінами підтримки [4, с. 22]. Прийнятий Закон «Про фермерську безпеку та інвестиції у сільську місцевість» (2002 р.) передбачає три базові програми – прямі, антициклічні й кредитні виплати. Прямі виплати являють собою фіксовані виплати, розмір яких не залежать від рівня ринкових цін на конкретний вид сільськогосподарської продукції. Антициклічні платежі компенсують фермерам виплати при різкому зниженні цін. Кредитні виплати здійснюються тільки за

умови, якщо гарантована ціна на відповідний вид сільськогосподарської продукції, встановлена штатом, нижче відповідної ціни, визначеної федеральним урядом. Фермерові надають таку виплату під заставу у вигляді сільськогосподарської продукції [5,6].

З 2014 року в ЄВ почне діяти схема прямих платежів для малих форм господарювання, на яку припадає до 10% національного річного бюджету прямих платежів. Дана схема є обов'язковою для всіх країн ЄС, однак фермери малих підприємств можуть вибрати між основною схемою і схемою для малих форм господарювання. Беручи участь у схемі для малих підприємств, фермер одержує одноразову виплату, яка є заміною прямих платежів основної схеми. Для малих форм передбачається спрощений контроль і подача заявки на прямі платежі, послаблення зобов'язань з екології і принципів перехресної відповідності (обов'язкові для одержання прямих платежів вимоги щодо охорони навколишнього середовища) [7, с. 29].

У деяких країнах існують сумарні обмеження по одержанню дотацій і компенсацій з бюджету фермерам. Наприклад, у США обмеження складає 50 тис. доларів на одну ферму [8, с. 88]. Тому великі корпорації не можуть одержати з бюджету значні дотації та компенсації. У нашій державі бюджетні кошти спрямовуються на підтримку, як правило, великих підприємств. Так, компанії «Авангард», «Астарта-Київ», ПАТ «Миронівський хлібопродукт» та «Мрія» у 2009-2010 рр. дістали державну підтримку в розмірі 2,198 млрд. грн. При цьому чистий дохід останніх двох агрохолдингів у 2011 р. становив понад 6 млрд. грн. [11, с. 76].

Ефективність державної фінансової підтримки пропонують деякі вчені оцінювати на основі таких показників: бюджетні субсидії в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь; прибуток до оподаткування на 1 га сільськогосподарських угідь; чистий прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь; прибуток до оподаткування по всій діяльності, включаючи субсидії з бюджетів та без субсидій; сальдований фінансовий результат [3, с. 55].

Гіпотезу про можливість використання рейтингу фінансового стану в якості стимулу в механізмі розподілу бюджетних субсидій дослідили Мазлоєв В.З. і Кцюєв А.Б. [4]. Чим вищий рейтинг одержувача, тим сильніше позитивний вплив субсидії на фінансовий стан галузі. Якщо прив'язати систему розподілу субсидій до рейтингу фінансового стану одержувачів, то претенденти будуть зацікавлені у зростанні фінансових показників своєї роботи і, відповідно, у збільшенні рейтингу.

На наш погляд, фінансовий стан підприємства можна оцінити шляхом розрахунку інтегрального показника на основі таких коефіцієнтів: покриття; проміжний коефіцієнт покриття; фінансової незалежності; покриття необоротних активів власним капіталом; рентабельності власного капіталу; рентабельності продажу з фінансових результатів від операційної діяльності; рентабельності продажу з фінансових результатів від звичайної діяльності; рентабельності активів за чистим прибутком; оборотності оборотних активів; оборотності позикового капіталу з фінансових результатів від звичайної діяльності.

На перспективу слід не допускати зниження частки сукупної підтримки (прямої та непрямої) аграрного сектору в загальній підтримці економіки. Необхідно: зберегти спеціальні режими пільгового оподаткування для товаровиробників (ФСП, спецрежим справляння ПДВ); розробити умови пріоритетного доступу до коштів прямої бюджетної підтримки згідно критеріїв соціальної відповідальності та екологічно безпечного агровиробництва; здійснити остаточний перехід до порядку гарантованих компенсаційних виплат взамін виплат по заявочному принципу та ін. [9].

У контексті членства України в СОТ, інтеграції до ЄС можна передбачити скорочення або навіть скасування більшості з діючих форм державної фінансової підтримки вітчизняних товаровиробників, зокрема фермерів як представників малого бізнесу на селі. Заходи «жовтого» кошика будуть скорочуватися, а «зеленого» – збільшуватися.

Так, приєднання України до СОТ суттєво впливає на характер рішень, що приймаються в аграрній політиці. Методика, інструменти і механізми, розроблені у СОТ, надають країнам – учасникам певний ступінь свободи у формуванні коштів і пошуку форм підтримки національних сільськогосподарських товаровиробників. За всіх варіантів субсидування головним завданням стає зниження або стабілізація витрат виробництва. Так, в ЄС сукупна підтримка сільського господарства, погоджена з СОТ, з національних і загального бюджету Союзу складає 98763 млн. дол. США, Японії – 39616, США – 19103, Росії (2013 р.) – 9000, Мексиці – 8332, Канаді – 4031, Бразилії – 912, а в Україні – 578 млн. дол. США [10, с. 76].

Висновки. Державна фінансова підтримка вітчизняних фермерських господарств здійснюється у невеликих обсягах і не пов'язана з результатами господарювання. Користується нею незначна кількість господарств. Основним інструментом держпідтримки села має бути підтримка аграрних цін, а не кредити. Не досконалою є

система розподілу бюджетних коштів. В якості стимулу при розподілі субсидій можна використовувати інтегральний показник фінансового стану суб'єкта господарювання на основі запропонованих коефіцієнтів.

Зміни умов функціонування сільського господарства, зростання рівня конкуренції на світових агропродовольчих ринках, глобалізаційні процеси спонукають до постійних коректив аграрної політики. У подальшому на майбутні роки увага до державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, у тому числі малих, не повинна послаблюватися з боку влади. Слід обов'язково зберегти субсидії для підтримки племінного тваринництва, елітного насінневодства, садівництва, виноградарства. Необхідно вводити прямі виплати товаровиробникам відповідно до наявності у них ріллі та худоби. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва повинна розповсюджуватися на всі категорії господарств – сільськогосподарські підприємства, фермерські та господарства населення.

Література.

1. Сільське господарство України за 2011 рік: Стат. збірник / За ред. Н.С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 386 с.
2. Про результати аналізу використання коштів державного бюджету України, виділених на державну підтримку АПК [Електронний ресурс] / Рахункова палата України. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publisch/article/16520005>.
3. Фролова О.А. Экономическая эффективность государственной финансовой поддержки сельскохозяйственных организаций / О.А. Фролова // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2011. – №9. – С. 52-55.
4. Мазлоев В.З. Механизм государственной поддержки: стимулы и ограничения в системе распределения субсидий / В.З. Мазлоев, А.Б. Кцоев // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2011. – №9. – С. 16-22.
5. Allan W/Gray. 2002 Farm Bill: Impacts on Decisions at the Farm. Purdue University Cooperative Extension Service. May, 2002. CES – 342.
6. Чеплянский А. Аграрная политика США / А. Чеплянский // АПК: экономика, управление. – 2005. – №5. – С. 72.
7. Юркенайте Н. Реформа единой аграрной политики Европейского Союза на период после 2013 года / Н.Юркенайте // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2012. – №3. – С. 26-30.
8. Узун В.Я. Крупный и малый бизнес в сельском хозяйстве России:

адаптація к ринку и ефективність. – М.: Энциклопедия российских деревень, 2004. – 138 с.

9. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки (на період до 2020 року). – К.: ННЦ «ІАЕ», 2013. – 12 с.

10. Ушачев И.Г. Научное обеспечение Государственной программы развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013-2020 гг. / И.Г. Ушачев // Экономика АПК. – 2013. – №6. – С. 68-77.

11. Залізко В.Д. Вплив агрохолдингації сільськогосподарських підприємств на соціально-економічний розвиток сільських територій / В.Д. Залізко // Економіка України. – 2013. – № 6. – С. 71-78.

УДК 332.025.1.:631/635

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

**ВАЛЕТЕНКО В.В., АСПИРАНТ*,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. П. ВАСИЛЕНКА.**

У статті аналізується сучасний стан вітчизняної інвестиційної політики, рівень інвестиційного забезпечення розвитку економіки регіонів України, та ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств, їх фінансовий стан. Центральне місце в дослідженні займає розкриття необхідності підвищення рівня інвестиційної привабливості регіонів, активізації у цьому всіх ланок влади. Обґрунтовуються пропозиції щодо вирішення цих проблем.

The current state of national investment policies, the level of investment to ensure economic development of regions of Ukraine, and effectiveness of agricultural enterprises, their financial position are considered in the article. The disclosure of the need to increase investment attractiveness of regions, activation in that all parts of government are the central part of these research results. The proposals to solve these problems are substantiated.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Перехід економіки України до ринкових відносин дозволив на законодавчому рівні проголосити курс на інвестиційно-інноваційний розвиток держави, коли роль головного джерела стійкого соціально-економічного зростання відіграють наукові знання, нові технології та

* Науковий керівник – Красноруцький О.О., д.е.н., доцент